

9. Deklaracija Crnogorskog odbora za narodno ujedinjenje [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.znaci.net/00001/138_7.pdf.
10. Stavrianos L. S. Balkan Federation: A history of the Movement toward Balkan Unity in Modern Times / Leften S. Stavrianos; Series: Part of Smith College Studies in History XXVIII ; V. 27, N. 1-4. (October 1941-July 1942). – Northampton, Mass. : Department of History, Smith College, 1944. – 338 p.
11. Искендеров П. Сербские социал-демократы и албанский вопрос (1909-1914 гг.) [Електронний ресурс] / П. Искендеров // В „интерьере” Балкан: Юбилейный сборник в честь И. С. Достяна. – М., 2010. – Режим доступу: http://www.kroraia.com/knigi/id4/id_23.htm.
12. Туцовић Д. Србија и Арбанија. Један прилог критици завојевачке политике српске буржоазије / Д. Туцовић; s predgovom М. Dilasa. – Београд-Zagreb: Kultura, 1946. – 120 с.
13. Ленин В. Полное собрание сочинений в 55-ти томах / В. Ленин; 5-е изд. – М.: Издательство политической литературы, 1968. – Том 22. – 597 с.
14. Троцкий Л. Перед историческим рубежом: Балканы и балканская война / Л. Троцкий. – Санкт-Петербург : Новый Прометей, 2011. – 478 с.
15. Лавренов С. Советский Союз в локальных войнах и конфликтах [Електронний ресурс] / С. Я. Лавренов, И. М. Попов. – М.: ООО „Издательство АСТ”; ООО „Издательство Астрель”, 2003. – Режим доступу: http://futurewarfare.narod.ru/USSR_in_Wars.pdf.
16. Сталин И. Телеграмма И. Броз-Тито (до 12 августа 1947 года) // Гиренко Ю. С. Сталин - Тито / Ю. С. Гиренко. – М. : Политиздат, 1991. – 430 с.
17. Широкоград А. Балкано-Дунайская конфедерация. Могла ли Вторая мировая война в 1943 году перерасти в третью мировую? [Електронний ресурс] / А. Широкоград // Независимая газета – 2013. – 15 марта. – Режим доступу: http://nvo.ng.ru/history/2013-03-15/14_confederation.html

УДК 316.65

Прошин Д. В.

Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля

„ТЕРОРИЗМ”, „ТЕРОРИЗМИ” ТА ФЕНОМЕН ЖИВУЧОСТІ ТЕРОРИЗМУ

Аналізується феномен живучості тероризму. Незважаючи на свою майже повну нездатність забезпечити остаточну перемогу, тероризм залишається суттєвим чинником політичної боротьби. Коріння такої живучості пропонується шукати у різноманітності форм терористичного насилля, що генетично та стратегічно не пов'язані між собою; у відносній результативності тероризму в досягненні деяких тактичних цілей; у наявності вузькогрупових інтересів терористичних груп, що зумовлюють продовження терористичної діяльності попри її загальну неефективність.

Ключові слова: тероризм, терористичні групи, живучість тероризму.

Прошин Д. В.

„ТЕРРОРИЗМ”, „ТЕРРОРИЗМИ” И ФЕНОМЕН ЖИВУЧЕСТИ ТЕРРОРИЗМА

Анализируется феномен живучести терроризма. Несмотря на свою практически полную неспособность обеспечить окончательную победу, терроризм остается существенным фактором политической борьбы. Корни такой живучести предлагается искать в разнообразии форм террористического насилия, генетически и стратегически не связанных друг с другом; в относительной результативности терроризма в достижении некоторых тактических целей; в наличии узкогрупповых интересов террористических групп, которые обуславливают продолжение террористической деятельности вопреки ее общей неэффективности.

Ключевые слова: тероризм, террористические группы, живучесть терроризма.

Proshin D.

„TERRORISM”, „TERRORISMS” AND THE PHENOMENON OF
TERRORISM’S TENACITY

The article is devoted to the phenomenon of terrorism’s tenacity. Notwithstanding its almost complete inability to bring a decisive victory, terrorism remains a substantial factor of the political struggle. It is suggested that the roots of this tenacity are in diversity of forms of terrorist violence, genetically and strategically not related one to another; in terrorism’s comparative efficiency in achieving certain tactical goals; in the presence of narrow group interests that perpetuate terrorist activity, notwithstanding its poor general efficiency.

Key words: terrorism, terrorist groups, terrorism’s tenacity.

З довгого ряду питань, пов’язаних із феноменом тероризму, серед перших варто поставити питання, чому тероризм досі існує, незважаючи на його очевидну нездатність докорінно змінити політичну ситуацію на користь терористів. П. Вілкінсон називає тероризм „виключно неефективним засобом повалення урядів і захоплення влади” [1, р. 54]. У тих небагатьох випадках, коли протистояння завершувалося перемогою сторони, що використовувала терористичні методи (боротьба за незалежність Ірландії, Ізраїлю, Кіпру, Алжиру), терористична складова не відігравала в конфлікті вирішальної ролі, і до того ж досягнутий результат, як правило, не відповідав початковим амбіціям тих, хто вдавався до терористичних заходів (розділ Ірландії замість її повної незалежності від Великої Британії; розділ Палестини в 1947-48 рр. на єврейську і арабську частини замість створення єдиного Ізраїлю; відмова від возз’єднання Кіпру та Греції). І на кожен з цих випадків більш-менш повного успіху випадає чимало прикладів розгромлених терористичних організацій або організацій, які склали зброю і саморозпустилися, так і не досягнувши поставлених цілей. У такому світлі завзятість, з якою, покоління за поколінням, учасники політичних конфліктів звертаються до тероризму, може здаватися ірраціональною та саморуйнівною.

Мета статті – розкрити основні чинники „дивної” живучості терористичного насильства. Актуальність поставленої мети зумовлюється необхідністю чіткого розуміння рушійних сил тероризму для ефективною протидії йому. Різні рішення проблеми генезису і подальшої діяльності терористичних угруповань були запропоновані такими дослідниками, як Б. Гофман,

М. Креншоу, Д. делла Порта, Д. Рапопорт і ін. [2, 3, 4, 5]. Однак комплексний аналіз проблеми живучості тероризму, представлений у статті, є цілком самостійним дослідженням.

Для того, щоб зрозуміти, чому, незважаючи ні на що, тероризм залишається помітним чинником політичної боротьби, слід перш за все взяти до уваги умовність терміна „тероризм” як загального визначення різноманітних проявів нелегального політичного насильства. На думку У. Лакьора, жодне визначення не здатне охопити всі різновиди тероризму, що з’являлися у світі в різні часи [6, р. 7]. Багато в чому розбіжності між цими різновидами є настільки глибокими, що змістовно можна вести розмову лише про доволі значну кількість окремих „тероризмів”, але не про „тероризм як такий”. З цієї точки зору, парадоксальна живучість „тероризму як такого” постає як чергування або співіснування різноманітних „тероризмів”, що виникають за різних обставин або трансформуються, згасають і знов активізуються відповідно до суспільно-політичних змін. Терористичні методи, які продемонстрували свою неефективність в одних умовах, знов приймаються на озброєння в іншому контексті, з прицілом на інші соціальні групи, із розрахунком на інші технічні можливості.

Прикладом практично одночасного зародження та подальшого розвитку змістовно різних різновидів терористичного насильства є виникнення в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. революційного і націоналістичного тероризму. Якщо перший різновид являв собою переглянута версія бланкістської традиції, яка у майбутній революції чільне місце відводила згуртованій групі змовників, то другий переплітався корінням з багатовіковою

традицією народних повстань, різноманітних таємних товариств, розгалужених братств, загонів самооборони. Обидва різновиди значною мірою спиралися на новітні технічні можливості, пов'язані із нещодавно винайденим динамітом, удосконаленою вогнепальною зброєю, масовим друкарським виробництвом та більш ефективними транспортними засобами. Досить широко були поширені сподівання, що ці технічні нововведення здатні істотно вирівняти шанси в протистоянні з урядовими силами, які незмінно виходили переможцями з усіх повстань XIX ст. Однак усі ранні представники революційного тероризму відносно швидко вичерпали свої можливості протистояння владі, переоцінивши як свої сили, так і готовність суспільства прийняти їх сценарій повної суспільної перебудови (у тих випадках, коли існував хоча б якийсь сценарій). У свою чергу націоналістичний тероризм, укорінений у тривалій міжетнічній ворожнечі, нерідко представлений порівняно великими, парамілітарного типу організаціями, що проголошували значно конкретніші цілі, був і залишається, незважаючи на регулярні невдачі, одним із компонентів численних міжетнічних конфліктів.

Подальший розвиток подій надає нам приклад нового спалаху згаслого революційного тероризму, який повертається в 1960-70-х рр. у формі лівацьких терористичних угруповань. З одного боку, лівацький тероризм являв собою пряме продовження вже збанкрутілої бланкістської традиції. З іншого боку, негативний досвід що менше півстолітньої давності не мав, з точки зору нового покоління радикалів, ніякого відношення до тих ідей, якими надихалося це покоління, а також до тих можливостей, які воно розраховувало використати. Терористи кінця XIX – початку XX ст. протистояли монолітній переважаючій силі уряду. Під час барикадних боїв 1848 і 1871 рр. ця сила продемонструвала свою здатність в найкоротший термін покінчити з будь-яким відкритим опором. Відчайдушні спроби терористів своїми методами досягти успіху там, де безсилями виявилися повномасштабні повстання, також залишилися марними. У свою чергу представники лівацького тероризму другої половини XX ст. сприймали ворожу їм

систему як моноліт, що вже дав глибокі тріщини, – тобто крізь призму поразок системи та її слабкості (розпад колоніальних імперій, підйом країн „третього світу”, війна у В'єтнамі, програма наймогутнішою державою Заходу). З цієї точки зору, успіх нового революційного терористичного наступу здався лівим радикалам повністю вірогідним. Проте так само, як і їх попередники, ліві терористи нового покоління переоцінили свої можливості завдати системі руйнівних ударів. На початку 1990-х рр. успіхи антитерористичних заходів, громадське відторгнення тероризму та перемога Заходу у „холодній війні” привели до майже повного зникнення лівацьких терористичних угруповань. (Сплески революційного тероризму спостерігалися в моменти соціально-економічних і політичних криз, які вражали країни, що згодом ставали ареною терористичних кампаній лівої спрямованості. Враховуючи кризовий стан світової економіки і комплексні кризові процеси, що протікають в багатьох країнах – в тому числі й тих, які вже зіштовхувалися з викликом ліворадикального тероризму, – можна припустити, що новий рецидив цього різновиду терористичного насильства не є аж ніяк неймовірним [7].)

Необхідно також враховувати – навіть якщо це й здаватиметься певним парадоксом, – що самі терористи не розраховують досягти своїх цілей виключно терористичними методами. Вони не сподіваються вибороти перемогу в єдиноборстві з набагато сильнішим за них противником. У цьому принципова різниця між терористами в строгому розумінні та повстанцями, що поєднують методи партизанської війни з терористичними методами. Тероризм розглядається як радикальний засіб політичної комунікації, що дозволяє привернути увагу до вимог організаторів терористичних актів; як каталізатор, покликаний розпочати політичну ланцюгову реакцію, здатну змінити політичну ситуацію. П. Вілкінсон, підкреслюючи „виняткову неефективність” тероризму як засобу захоплення влади, водночас звертає увагу на „виняткову успішність” використання тероризму в комунікаційних цілях [1, р. 54]. З цієї точки зору, рішення все нових груп політичних радикалів звернутися до

терористичних методів як до ефективного засобу боротьби може бути результатом цілком раціональних тактичних розрахунків.

Ще один парадокс, однак, полягає в тому, що, залишаючись у підпіллі, терористи виявляються нездатними конвертувати отриманий ними інформаційний резонанс у відчутний та тривалий політичний вплив. Для цього вони мали би звернутися до методів інституціоналізованої політики (до формування легальних політичних структур, участі у виборах, ведення переговорів з владою) – отже, вийти з підпілля та облишити терористичне насильство. Водночас, чим сильніше резонанс, викликаний терористичним актом (як наслідок масштабів цього акту, кількості його жертв), тим важче терористам зайняти місце в полі легальної політики. Чим сильніше резонанс, тим більш одіозною може стати терористична група, що добилася того резонансу. Цими парадоксами чітко обмежується й нейтралізується тактична ефективність терористичних методів.

Живучість тероризму пояснюється також внутрішніми процесами, що протікають у вже існуючих терористичних групах. Незважаючи на свою нездатність досягти поставлених цілей, ізольована від зовнішнього світу терористична група, що веде війну „шести проти шістдесяти мільйонів”, може продовжувати діяти, підкоряючись організаційній інерції, фактично підмінивши початкові політичні цілі забезпеченням самовиживання. Типовим проявом такої переорієнтації є зосередження всіх ресурсів організації на звільненні її ув’язнених членів, особливо ж – її керівників. Дії, що здаються абсолютно нераціональними з політичної точки зору, можуть бути раціональними у світлі вузькогрупових інтересів.

Внутрішньоорганізаційними факторами може зумовлюватися не тільки інерційний рух терористичних угруповань, але й ескалація здійснюваного ними насильства. Постійні невдачі та безперспективність подальшої боротьби з владою нерідко ведуть до виникнення розбіжностей між членами терористичної групи щодо її подальшого курсу. Внаслідок розколу терористичного угруповання на політичній арені можуть з’явитися відразу декілька однорідних утворень, які розпочинають

боротьбу вже не стільки з урядом, скільки одне з одним. Якщо деякі з членів у минулому єдиної групи виступатимуть за припинення насильства та початок процесу примирення, то ймовірно, що в подібній ситуації противники компромісів оберуть шлях нарощування насильства з метою зриву цього процесу. „Непримиренні” можуть ігнорувати можливі наслідки їх дій для тієї справи, яку вони нібито захищають (наслідки таких провокацій частіше за все бувають плачевними), і бути цілком зосередженими на якомога відчутнішій протидії „поміркованім”. У тих випадках, коли розкол виникає не стільки з приводу стратегічних цілей, скільки на ґрунті боротьби за владу, між ворогуючими терористичними групами починається конкуренція за ресурси та вплив на потенційних прихильників. У подібній ситуації ескалація насильства дозволяє кожній із конкуруючих груп (в першу чергу – молодим, розкольницьким угрупованням) наочно довести свої можливості й продемонструвати бойовий дух.

Ще один фактор живучості терористичного насильства – зовнішній вплив, перетворення терористичних угруповань на інструмент політики третіх країн. У подібних випадках критерієм раціональності та ефективності терористичних дій є виключно їх здатність обслуговувати інтереси держави-спонсора, а ступінь живучості таких клієнтських угруповань вирішальною мірою визначається їх „технічною” ефективністю (тобто здатністю здійснювати акти насильства, що відповідають потребам іноземного замовника-патрона) і рівнем зацікавленості патрона у подальшому використанні такого знаряддя у своїй зовнішній політиці. Втрата патроном інтересу до свого клієнта (за відсутності у терористичної групи можливості запропонувати свої послуги новому покровителю) призводить до швидкої деградації терористичного угруповання.

Спалахи терористичного насильства періодично зумовлюються й важко прогнозованими суб’єктивними факторами, що підштовхують до дій усіяких терористів-одинаків. Проте головним чином живучість тероризму, його здатність відроджуватися після тривалого періоду занепаду пояснюються вищезгаданими

чинниками. Відштовхуючись від вищевикладеного, можна зробити два взаємозалежних висновки. По-перше, перемога над „тероризмом як таким” є неможливою, як є неможливою та безглуздою сама „війна” з цим неіснуючим супротивником. У різних ситуаціях загрозу становить не „тероризм як такий”, а один із багатьох „тероризмів”. Але, по-друге, це означає, що ми маємо справу не з безпрецедентною невинною силою, а з окремими – нехай і досить небезпечними – проявами політичного насильства, в межах яких, навіть вживаючи порівняно ефективних засобів, терористи щоразу опиняються перед тими ж самими перешкодами, блокуючими їх можливі успіхи, або ж перетворюються на заручників чужих політичних інтересів.

У статі зроблено спробу, серед іншого, пояснити живучість „тероризму” зміною різних „тероризмів”. Проте наприкінці статі напрошується ще один парадокс: вивчаючи чергування цих „тероризмів”, можна помітити, що якщо „тероризм як такий” демонструє свою живучість, вже більше ста років супроводжуючи політичну боротьбу, то кожний з окремих його проявів виявляється обмеженим у своїх можливостях і відносно нетривким.

ЛІТЕРАТУРА

1. Wilkinson P. The Media and Terrorism: A Reassessment / P. Wilkinson // *Terrorism and Political Violence*. – 1997. – Vol. 9. – № 2. – P. 51-64.
2. Hoffman B. *Inside Terrorism* / B. Hoffman. – N. Y.: Columbia University Press, 2006. – 432 p.
3. Crenshaw M. *Terrorism in Context* / ed. by M. Crenshaw. – Philadelphia: The Pennsylvania State University Press, 2007. – 633 p.
4. Della Porta D. *Social Movements, Political Violence and the State* / D. della Porta. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 270 p.
5. Rapoport D. *Inside Terrorist Organizations* / ed. by D. Rapoport. – London: Frank Cass, 2001. – 273 p.
6. Laqueur W. *A History of Terrorism* / W. Laqueur. – Transaction Publishers: New Brunswick, 2002. – 277 p.
7. Прошин Д. Левый экстремизм в начале XXI века / Д. В. Прошин // *Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании: материалы международной научно-практической конференции (18-27 дек. 2012 г.)*. – Одесса. – 2012. – Т. 36. – Юридические и политические науки. – С. 51-54.